

indult „Hazánk”-ját tartotta alkalmasnak. Hegedűs megállapítása szerint: „Kovács Pál szerepe ekkor, szerkesztői tevékenysége idején válik irodalomtörténeti jelentőségűvé, a győri „Hazánk” pedig éppen Petőfi művei által 1847-ben a legjelentősebb országos lapok egyikévé.” Petőfi Lisznyai, Frankenburggal és Pompéryval személyesen is fölkereste Győrött Kovácsot és verseinek közléséről tárgyalt vele. Íróbarátait pedig a lap köré igyekezett tömöríteni. A lap első száma a „Csalogányok és pacsirták”-at közölte és a megjelent két évfolyamban még 25 verset és Petőfi „Úti leveleit”. Hegedűs világos képet rajzol Kovács Pál életútjáról és írói munkásságáról, a győri sajtóviszonyokról, a lap megindításának bürokratikus történetéről. Részletesen elemzi az egyes versek megjelenésének körülményeit, a győri cenzúra akadékoskodását. Rámutat arra, hogy Kovács nemcsak közölte a verseket, hanem minden módot megragadott azok népszerűsítésére. A „Hazánk” fontos szócsové volt a Petőfi-propagandának is. Hegedűs tanulmánya az irodalomtörténetíró feladatát jól oldotta meg, hiányoljuk azonban annak megvilágítását, hogy miért éppen Győr, ez az éppen abban az időben visszamagyarosodó város volt a „Hazánk” megjelenésére alkalmas hely és Petőfi verseinek volt-e része abban, és a „Hazánk” egész politikai irányának, hogy Győr elsőnek és olyan élesen reagált az 1848-as eseményekre.

A második tanulmány Gárdonyi Gézát, a „Tanítóbarát” szerkesztőjét mutatja be. Gárdonyi négy évi vidéki tanítósok után költözött Győrbe és ennek a négy esztendőnek sok nyomorúsága és megaláztatása, az átélt, átszenvedett vidéki tanítóorsó készítette arra, hogy 1886-ban megindítsa a „Tanítóbarátot”. A néptanítóanyag és erkölcsi valamint megalázó társadalmi helyzetének megjavítása érdekében szállott síkra. Ennek érdekében sorozatosan támadta Trefort minisztert, az iskolák felett felügyeletet gyakorló papságot, a falusi urakat, akik elsősorban okai voltak a néptanítók megalázott helyzetének. Ugyanakkor a tanítószágot is arra inti, hogy önneveléssel járuljon hozzá helyzetének emeléséhez, társadalmi megbecsüléséhez. A „Tanügyi nyomorúságok” c. rovatában az iskolák elhanyagoltságáról, a tanítók nyomorúságos fizetéséről, kiszolgáltatottságáról gyűjt adatokat. A néptanítók helyzetének megmutatásán kívül, éppen az így nyert helyzetkép alapján követeli helyzetük javítását és ennek érdekében a tanítókat egy táborba igyekszik tömöríteni. Hegedűs alapos és jól rendezett anyagismertetése bemutatja a publicista Gárdonyit és egyben felfedte azt az élményanyagot, melyből az „Egy tanító utolsó órája” és a „Lámpás” megszületett.

Jenei Ferenc

Tersánszky Józsi Jenő: Nagy árnyakról bizalmasan. Bp. 1962. Magvető K. 302 l.

„Nem szabályos emlékirat ez, és nem komoly emlékképek visszaidézése. Csak csillogó, derűs mozaiksorozat egy eltűnt korból, olyan nagyságokról, akik a Ma szellemi épületének alapjait rakták le. Ha itt-ott egy-egy mozzanat léhábbnak, komolytalanabbnak tűnik, ne érezzenek ki belőle kegyeleltértést. Az élet nem válogatja össze eseményeit a későbbi irodalomtörténetre való tekintettel nehéz és könnyű fajsúlyúnak. És én főleg hiteles és valóhú kívánok lenni még az anekdotában is.” Tersánszky Józsi Jenő írókról, irodalomról, elsősorban a Nyugat nagy nemzedékéről őrzött emlékeit gyűjtötte össze könyvében. Maga hangoztatja, hogy szabályos emlékiratot ne várjon tőle az olvasó és a mű nem is a memoár megszokott műfaji törvényeit követi. Jobbára derűs történetek és anekdoták, kacagtató jelenetek „mozaikjából” szövődik össze az emlékezés; komor, de még komoly szín is ritkán vegyül az írásokba; a műértelmezést és kordokumentálást teljesen mellőzi, adatokkal meg éppen nem törődik, a felsorolást a „nyomorúságos adathalmaz” körébe utalja. Az epikus Tersánszky alkotása e könyv is — ez különbözteti meg a „szabályos emlékirattól”. Megtörtént eseményeket mond el, az ábrázolás meglevelelő, alakokat teremtő eszközeivel; emberi jellemeket idéz meg és emberi sorsokat villant fel. A memoár is a „megélt élet” műfaja, de az emlékező írója a múlt visszaidézését csak kivételesen bízza egyedül az írói látásra, fel kell használnia különböző forrásokat és módszerét gyakrabban jellemzi a leírás vagy éppen a pontos rendszerezés, mint egy-egy jelenet megformálása.

Tersánszky több ízben szól elítélően az irodalmiaskodás túlzásairól, a pózolásról és „beállításról” — de nem fogadja el az értékes emlékiratirodalom ösztönzéseit és példáit sem. Ugyanígy a szobatudós, életidegen elméletgyártást meddő dolognak nevezi, de még a jól működő elmélettől, az életet helyesen tükröző elvtől is idegenkedik. Merevnek, egyoldalúnak érzi az „esztétikai bekeretezéseket” (176). Az irodalom akkor értékes szemében, ha az eleven, zajgó élet áramlásait közvetíti; őszinte emberi és művészi küzdelmet rejt magában. „Tiszteletlen” kifakadásainak voltaképp csak egyetlen céltáblája van, az irodalmi vagy elméleti hamisítás, mely életet és írókat, emberi egyéniséget elkenődött, nem valóságos mivoltában állít elénk. A pózolást nem tűri el, az érzelmeskedő emlékezést, a szűfényvesztő rajzolatot, a szépítő színezést. Legtöbb elutasítása a pedantériának, a túlzásnak és a titokzatoskodásnak szól. Mindezzel a memoárirodalom ismert veszélyeit hárítja el magától: az apologetikus

szándékot és az önmentegetés hajlandóságát, Azzal sem az ösztönösséget veszi védelmébe, hogy az irodalom-magyarazatokról éles szavakat ejt, csupán az egyoldalúságot és a félremagyarazást veti el. Ezek az elvek azonban nem egy újfajta memoáirodalom lehetőségeit akarják megteremteni — Tersánszky „kegyeltsértő” és vitázó magatartása írói felfogásából következik, szenvedélytől fűtött mondatai nem a memoáirodalom új minőségéért küzdenek, hanem saját *szépirói ars poeticáját* fogalmazzák meg, írói elveit védelmezik és magyarazzák.

A Nagy árnyakról bizalmasan közvetlenül és természetesen idézi vissza az elhalt barátok és íróársak emlékét. Kis történeteket, jeleneteket formált emlékeiből; csaknem mindegyik írás az író emberi egyéniségét rajzolja meg, amennyire az esemény vagy anekdota keretei engedik. Emberi dokumentumokat nyújt, nem a műveket és még csak nem is az irodalmi világot, hanem az életben forgolódo, szerkesztéseket vagy éppen kocsmaikat járó írók emberi egyéniségét mintázza meg. Természetességéből és közvetlenségéből nem az következik, hogy a portréírásban fölényesség vezetne és hőseit „leleplezve”, mintegy papucsban mutatná be. Az értéket, írói küzdelmet tiszta szívvel becsüli és tisztelettel szól róla — még a kacagató jelenetekből is kiolvasható az irodalom iránti alázat. Mérték-tudásának meg mindig tanúságát adja. A közvetlenség és természetesség éles írói megfigyelésből származik — és Tersánszky emlékezéseinek épp az írói megfigyelés megbízhatóságából fakad a hitelessége. Elfogulatlanul közeledik hőséhez, friss szemmel nézi és ezért tud új vonásokat meglátni, új benyomásokat közölni. A „Találkozás Ady Endrével” ugyan nem ad felfedezést, de megerősíti és továbbszínezi a kialakult képet. A „Kafka Margit” című írás viszont már a szakembernek is ösztönzést jelenthet azáltal, hogy Kaffkának szinte már az egyéniségében adott volt az impresszionista módszer friss benyomásokra építő sajátossága. (44) „Osvát Ernő, a szerkesztők szerkesztője” azért érdemel figyelmet, hogy a Nyugat szerkesztőjéről a legnagyobb tisztelettel emlékezik meg, de egyirányúan korlátozott érdeklődését is megemlíti (62—65 és 79) és közben saját írói indulását, első novelláinak keletkezési körülményeit is elbeszéli (57—61). Önvallomás fonódik bele a Nagy Endre-portréba is, hősenek személye némileg háttérbe is szorul mert itt a zenész pálya örömeiről és viszontagságairól mesél és saját Képeskönyv Kabaréjának sorsát mondja el. Másutt nem önvallomást, pályarészletet sző bele portréiba, hanem irodalomról vallott felfogását foglalja vitázó mondatokba („Tóth Árpád”, „Móricz Zsigmond”).

A „Nagy árnyakról bizalmasan” melegen s

tisztelő és búcsúzó fájdalommal emlékezik meg Ady Endréről és Ignotusról, Szép Ernőről és Nagy Endréről, Tóth Árpádról és Móricz Zsigmondról, József Attiláról és Nagy Lajosról. Az írók vallanak arról is, kik álltak hozzá legközelebb, igazán kiket szeretett. Meghatottságát, benső személyes érdekelt-séget nem is titkolja, midőn Karinthy Frigyesről, Tóth Árpádról vagy József Attiláról ír. De ez nem a memoárok gyakori érzelmeskedései nála — az erős, életet szerető ember őszinte megnyilatkozása. Ezek a személyes motívumok a kötet igazi nyereségéhez tartoznak: az emlékező egyéniségét is felidézik, egy nagy életmű alkotójának emberi arcával ismertetnek meg.

Béla Miklós

Hevesi Sándor: A drámaírás iskolája. A tanulmányokat válogatta, sajtó alá rendezte és jegyzetekkel ellátta: Staud Géza. Az előszót írta: Székely György. Bp. 1961. Gondolat K. 410 l.

A korszerű, szocialista magyar színház-kultúra kialakításáért tett erőfeszítések és kísérletek közepette, mint haladó hagyományra, mint közvetlen elődre szokás hivatkozni Hevesi Sándorra. László Anna Hevesi monográfiája, színészek, rendezők nyilatkozatai, s a Gondolat Kiadó nemrég megjelent Hevesi-kötete, *A drámaírás iskolája* bizonyítja, hogy életművével mint ma is élő és ható művészeti tényezővel kell foglalkozni.

Hevesi polgári beállítottságú színházi ember volt, de nagy műveltségével, célratörő tehetségével kiváló izlésével kiemelkedett kora átlagos színházi színvonalából s különösen az első világháború előtt, pályája derekán korszakos jelentőségre tett szert a magyar színháznak a századforduló európai áramlataiba való bekapcsolásában. Ezt a harcot nemcsak a híres Tháliában folytatta, hanem elméleti, kritikai, publicisztikai írásaival, nem utolsósorban a Pesti Naplóba írt, a közönség izlését befolyásoló, nevelő cikkeivel.

A drámaírás iskolája c. kötet Hevesi dramaturgiai tanulmányainak és hírlapi cikkeinek a gyűjteményét adja, mintegy három évtized terméséből válogat. A válogatásnak a legfőbb szempontja az volt, hogy valamilyen viszonylag egységes kép álljon össze, valami Hevesi-féle dramaturgia. A kötetet szerkesztő Staud Géza ezért úgy határozott, hogy az írásokat nem keletkezésük időrendjében állítja össze, hanem bizonyos kérdéscsoportok szerint. Hevesi azonban nem dramaturgiai rendszerező, hanem népszerűsítő volt, s írásainak rendszerbe foglalása nehéz szerkesztői feladat. Az írók sorrendjét így csak az határozhatta meg, hogy az első cikkek arról szólnak, hogyan születnek a színdarabok, az utolsók pedig a jó befejezés arany szabályait foglalják össze.